

Az Új Írás alapító főszerkesztőjének emlékei

1961 márciusában – 37 esztendővel ezelőtt – jelent meg az *Új Írás* első száma. Új magyar irodalmi és kritikai folyóirat született meg ekkor és kezdte meg küzdelmes, eredményekben és konfliktusokban gazdag életét. Amikor először bukkantak föl az utcán az újságok és lapok között az első példányok, még kevesen gondoltak arra, hogy az *Új Írás* – aránylag rövid idő múltán – fontos és egyre növekvő szerepet tölt be az irodalom, a művészetek körében s az egész korabeli szellemi életben. Még talán én sem, aki az *Új Írás* alapító, első főszerkesztője voltam, s szívesen neveztem – jelképnek szánt népmesei megszemélyítéssel – a „a harmadik, a legkisebb fiúnak” a korabeli folyóiratok családjában. Budapesten akkoriban csak egy magyar irodalmi orgánus: a havonta megjelenő *Kortárs* és egy hetilap: az *Élet és Irodalom* látott napvilágot. Működött ugyan még a *Nagyvilág* is, de abban külföldi irodalmat közöltek.

A szerkesztőbizottság tagjaiul: Pándi Pál irodalomtörténészt s kritikusot és Váci Mihály költőt neveztek ki mellém. Ördögi ötlete volt valakinek vagy valakiknek, hogy ennyire különböző múltú, sorsú, szemléltű, ízlésű s temperamentumú embereket kényszerítsen egy műhelybe és kötelezzen közös munkára. Így érthető, hogy adáz s végeláthatatlan vitákban téptük-szaggattuk egymást a folyóirat címéről, koncepciójáról, törekvéseiről, alkotói bázisáról, a szerkesztőség személyi összetételéről és más kérdésekről. Akár a görög mitológia három párkája, amit az egyik font-szótt, a másik legombolyította s összekuszálta, a harmadik pedig könyörtelenül elvágta. Végül sikerült – kompromisszumok árán – egyezsége jutnunk, amit újra és újra meg kellett újítani, mert szüntelenül felbomlott, amikor konkrét írókról és műveikről volt szó.

Lassan kialakult a szerkesztőség. Szabó Ede, Farkas László és Tóth János kaptak kinevezést a jelöltek közül. Mindössze egy szobát adtak – és hozzá később még egy kisebbet – a Dorottya utca 8. számú épületében, a legfelső emeleten, a Nemzeti Paraszt Párt egykor közadakozásból épült székházában, az idő tájt a Kultúrkapcsolatok Intézetében. Ha bizalmasabb megjegyzést akartunk tenni egy-egy szerző kéziratáról, négy szemközt, akkor ki kellett hívnunk őket a mellettünk lévő WC előterébe. Legtöbbször azonban a közeli Aero eszpresszóba, a Zserbóba vagy a Gershambe invitáltuk a kezdő vagy a már ismert költőket és írókat. Miután Pándi Pál megtartotta egyetemi katedráját és csak félálásban volt a szerkesztőbizottság tagja, ily módon odavettem 1962-ben

Juhász Ferencet szerződéses, majd belső munkatársként. 1963 elején Pándi Pál önkén távozott a szerkesztőségből.

Felkerestem a hallgatásra kényszerült, a háttérbe szorított vagy nem jelentőségükhöz méltó módon szereplő költőket: Weöres Sándort, Benjámint Lászlót, Pilinszky Jánost, Kassák Lajost, Tamási Lajost, Sinka Istvánt. Műveiket olykor-olykor – íme a belső viták tükröződése! – kritikai megjegyzésekkel adtam közre. Például Pilinszky *Rekviem*-jét, Weöres verseit, Benjámint *Vérző zászlók alatt* című költeményét, de erre a felelős megoldásra később már nem volt szükség. Az *Új Írás* vetett véget Juhász Ferenc és Nagy László „tetszhalott éveinek” és fórumot s ott-hont teremtett részükre, vállalva merész kísérleteiket. Itt publikálhatta először Örkény István elbeszéléseit s a híressé vált műfajának: az *Egyperces novellák*-nak első darabjait. Visszatérésre biztattam és szívesen fogadtam azokat a költőket és írókat, akik börtönben raboskodtak s kiszabadultak. Ajánlatomra írta meg Tardos Tibor *És győz az Élet!* című irodalmi riportját, amivel ismét a színre léphetett. Először az *Új Írásban* jelent meg Déry Tibor elbeszéléseivel: a *Számadás*-sal és a *Cirkusz*-szal, amiket kötetének kéziratából választottunk ki. Itt közöltem a börtönben írt (*G. A. úr X.-ben* című) utópisztikus regényének részleteit, az általam kért előszóval. **Eörsi István** eleinte szignóval jegyezhetette kritikai publicisztikáit, majd 1962-ben már névvel közölhettem esszéjét és könyvbírálatát. Bihari Sándor, Buda Ferenc költeményeivel éppúgy találkozhatunk, ahogy Molnár Zoltán, Fekete Gyula szépprózai írásaival is. E szerkesztői munkám emlékére őrzi Pilinszky János dedikációja a *Rekviem* című kötetében: „Illés Lajosnak, úgy is mint az *Új Írás* különnyomatát, őszinte becsüléssel Pilinszky János (1963 karácsonyán). Juhász Ferenc így gondolt vissza rá a *Harc a fehér báránnyal* című, 1965-ben megjelent kötete dedikációjában: (Illés) „Lajosnak, aki e kötet verseinek jó részét életre-segítette, vállalta és megjelentette; nagy szeretettel... Ferenc Budapest, 1966 Májusában.”

Nagy figyelmet fordítottam az idősebb nemzedék alkotóira, akik közül egyre többen bizalommal vettek részt a folyóirat munkájában. Illyés Gyula verseit, epikai, drámai és kritikai írásait sorozatosan publikáltuk, már a 2. számtól kezdve. Ő az egyik legtöbbet szereplő szerzőnk. Közöltem *A kegyenc* és *A különc* című drámáit is, amikben az egyén és a zsarnoki hatalom viszonyának problémáival viaskodik. E műveit közreadó *Másokért egyedül* című kötetét „szerkesztői emlékül” beírással kaptam meg tőle. Illés Endre külön kisesszé műfajt teremtett részünkre: a *Háló*-t. Lengyel Józsefnek azokat a műveit is megjelentettem, melyek a Gulag kényszermunka-táborokban átélt szenvedéseit (és előzményeit) az epika eszközeivel örökítik meg. Állandó munkatársunk volt: Veres Péter, aki az egyes számainkról – belső használatra – bíráló-méltató

levelek, levelezőlapok egész sorozatát is megírta. Ott találjuk támogatóink közt Féja Gézát, Keresztury Dezsőt, Németh Lászlót, Szabó Pált, Takáts Gyulát, Tamási Áront, Tersánszky J. Jenőt, Vas Istvánt. Mögöttük felsorakoztak a korabeli középnemzedékek neves költői és írói: Bárány Tamás, Cseres Tibor, Csanádi Imre, Képes Géza, Rákos Sándor, Rónay György különböző műfajú műveikkel.

Az *Új Írás* magához ölelte a régebben indult, de ekkor még a kibontakozás lehetőségeit kereső fiatalabb írókat és költőket. Helyet és teret adott nekik, folyamatosan. Csoóri Sándor, Fodor András, Csanády János, Csák Gyula, Csurka István, Galgóczi Erzsébet, Kamondy László, Moldova György, Molnár Géza, Sánta Ferenc, Sükösd Mihály és még mások húztak jellegzetes vonásokat verseikkel, novelláikkal, karcolataikkal és regényeikkel a folyóirat arculatára. Hasonlóan fontos szerepet játszottak a *Tűztánc* antológiában fellépő poéták legtehetségesebbjei: Váci Mihály (ő mint szerkesztő is meghatározó szerepet vállalt!), Garai Gábor, Mezei András, Ladányi Mihály. Akkoriban csoportosan, mint a madarak érkező legfiatalabbak társultak hozzájuk a folyóiratban és még másutt is, például a költők jórésze a *Tiszta szigorúság* című antológiában (1963). Megemlítem néhányukat: Ágh István, Baranyi Ferenc, Bella István, Bertha Bulcsu, Csukás István, Dalos György, Galambos Lajos, Gerelyes Endre, Hatvani Dániel, Ratkó József, Salamon Pál, Serfőző Simon, Simonffy András, Soós Zoltán, Szakonyi Károly, Tornai József...

Sokszínű eszmei és esztétikai törekvéseket képviselt s különböző irányzatokhoz vonzódott s kötődött ez a gárda, tanúskodván – az idősebbekkel együtt – az *Új Írás* rugalmas befogadóképességéről és együttműködésre készítő erejéről, az adott viszonyok és körülmények közepette. Az is tény, hogy a főszerkesztői időm, mintegy három és fél esztendő, nem volt elég a kortársi irodalom minden értékének felmutatásához. Persze, hiányzott a kellő terjedelem is, bár a folyóiratot 1962 tavaszán 6-ról 8 ívre emelték. Mégis fájdalom, hogy nem fordíthattam nagyobb energiát más visszaszorított irányzatok (például az Újholdasok) támogatására. Sajnos, éppen csak megkezdeni tudtam a határon túli magyar irodalmak idősebb és ifjabb költőit bemutató sorozatot. Bizonyos azonban az, hogy sikerült az irodalomszervező és publikációs tevékenységünket egybekapcsolni a legkülönbözőbb esztétikai, szociológiai, erkölcsi és tudományos kérdésekről indított vitákkal. (A korabeli élet valósága szociográfiai, riporteri s epikai bemutatásának módszereiről, a korszerű életformáról és életmódról, az ún. „fridsider-szocializmusról”, a történelem szemléletünkről, a természettudományos világkép és líra viszonyáról, az erkölcsről, az írói közepszerűségről, a képzőművészetek helyzetéről, a fiatal költők és írók életformájáról.) Olvasóink nagy számban kapcsolódtak be e polémiákba, amiket azután más

lapokban, sőt országos konferenciákon folytattak tovább. Jellemző, hogy nemcsak egy-egy szépprózai mű, vagy tanulmány vált vitaindítónak, hanem több *Új Írás*-ban közölt költemény is. Gondolok például Juhász Ferenc *József Attila sírja* és Weöres Sándor *Antik ekloga* című verseire. Országos méretűvé növekvő visszhangjukban a korabeli közízlés és irodalomszemlélet ellentmondásait fedezhettük föl, nem egyszer agresszív formában.

Kevésbé volt sikeres az *Új Írás* irodalomszervező, alkotói bázist teremtő és publikációs törekvéseinek összehangolása a széleskörű kritikai igényekkel és munkával. Ez gyakran feszültségeket támasztott és taszító s távolító erőként hatott. (Például Németh László, Benjámin László, Tamási Áron és mások esetében.) A világirodalmi tájékozódást nyújtó és a hagyomány-ébresztő s a különböző dokumentumokat közreadó publikációk már jobban elősegítették a folyóirat általános feladatainak megoldását. (József Attila és Vágó Márta, Ady Endre és Csinszka levelezéséből és mások).

A folyóiratot egyre gyarapodó és aktív olvasótábor vette körül. Különösen a fiatalok kedvelték. 5200 példányban jelent meg első ízben az *Új Írás*, és három esztendő múlva megközelítette a 14 000-et. E gyors iramú fejlődés páráját ritkítja a magyar irodalmi folyóirat-kiadás történetében. Szinte minden héten kaptunk 3-4 meghívást egyetemektől, középiskoláktól, művelődési házaktól, könyvtáraktól, üzemektől, hivataloktól. Irodalmi estjeinken ugyan gyakran művészek is felléptek, de az elhangzó művek javarészt maguk a költők és írók olvasták fel vagy mondták el 50-100 és időnként 150 főt is meghaladó közönség előtt. (Egyetemi Színpadon, Kossuth Klubban és másutt, a fővárosban, a vidéki nagyvárosokban és kisebb helységeken.)

A Százéves Étteremben tartottuk havonkénti találkozóinkat, ahol együtt ültek az idősebbek a fiatalokkal, néha a pályakezdőkkel, az ellenfelek a barátokkal. Kedves nyári tanyázóhelyünk volt a Berlin Étterem kerthelyisége, ahol a törzsasztalunk mellett megfordult Tamási Áron, Vas István, Nagy László, Szécsi Margit, Kamondy László, Zelk Zoltán, Juhász Ferenc, Sánta Ferenc.

1964 április elsején kellett megválnom a folyóirattól, mint főszerkesztő, ahol később – Váci Mihály szerkesztőtársam kívánságára – néhány esztendeig még tovább dolgoztam. Írtam és szerkesztettem az *Új Írás* *Arcképcsarnokunk* rovatát. Azóta több nemzedék nőtt fel, köztük az is, amelyik ekkor az *Új Írás* híve volt. Szeretettel emlékeznek e folyóiratnak erre az „ifjú” korszakára.